

Kraków, dnia 12.11.2020 r.

Autor: mg Żanna Osikowicz

Promotor: prof. dr hab. Olga Wasiuta

Promotor pomocniczy: dr Przemysław Mazur

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.:

„Społeczno-kulturalne aspekty stosunków Polski i Ukrainy w latach 1991-2013”.

Celem badawczym rozprawy doktorskiej jest analiza stosunków społeczno-kulturalnych Polski i Ukrainy we współczesnych warunkach wraz z określeniem efektywności tej współpracy w latach 1991-2013, istotnych problemów i perspektyw na przyszłość, w tym: szczegółowa analiza wielopłaszczyznowo postrzeganej problematyki występowania mniejszości narodowych w Polsce i w Ukrainie. Dotyczy to w sposób szczególny mniejszości ukraińskiej i polskiej, które to zamieszkując inne pod względem narodowościowym terytoria, podejmują starania dotyczące życia, ochrony swoich tradycji, wychowania w duchu kultury, a także edukowania się zgodnie z charakterystycznymi dla swojej mniejszości wartościami.

Główną hipotezą badawczą jest przypuszczenie, że w ostatnich latach stosunki polsko-ukraińskie ulegały zmianom, a także nastąpił rozwój stosunków między dwoma państwami poprzez sprawniejsze realizowanie różnych zadań w latach 1991-2013 i ta współpraca nabierała nowych, różnych form i czynników, a także w pracy sformułowano robocze hipotezy:

- Czy relacje kulturalno-społeczne wpływają na stosunki międzypaństwowe?
- Czy relacje kulturalno-społeczne w latach 1991-2013 miały wpływ na relacje między Polską i Ukrainą?

Przedmiotem badania były stosunki społeczno-kulturalne z uwzględnieniem stosunków międzypaństwowych od czasu ogłoszenia Ukrainy jako niepodległego państwa do 2013 roku, czyli tzw. Rewolucji Godności, którą można uznać za początek nowego okresu w historii Ukrainy.

Rozważania dotyczące tematu, a konkretnie przeprowadzenie procesu badawczego względem analizowanego tematu wymagają odniesienia do wielu podstawowych założeń, u podstaw których leży z pewnością przekonanie, że każdy człowiek bez względu na swoją przynależność narodową jest istotą społeczną, która przypisana do danej grupy funkcjonuje

jako wspólnota, tworząc mniej lub bardziej trwałe związki ze swoją: historią, tradycją, obyczajowością, religijnością czy wreszcie kulturowością.

Nowością naukową rozprawy jest kompleksowe badanie najważniejszych elementów współpracy polsko-ukraińskiej w latach 1991-2013, a determinuje ją przede wszystkim fakt, że jest to jedno z pierwszych specjalnych badań roli wzajemnych problemów jako czynnika w stosunkach międzynarodowych między Polską a Ukrainą. Z tego punktu widzenia i do tego stopnia problem ten nie był jeszcze badany ani w ukraińskiej, ani w polskiej literaturze naukowej.

Aby we właściwy sposób przedstawić problematykę zawartą w całości rozprawy, posłużono się różnymi teoriami i założeniami metodologicznymi, wśród których na plan pierwszy wysuwają się: teoria elit, podejście normatywne, dyskurs wokół funkcjonowania mniejszości narodowych (ukraińskich w Polsce i polskich na Ukrainie), podejście historyczne (zwłaszcza w kwestii uzasadniania wzajemnej niechęci czy funkcjonowania stereotypów), a także podejście funkcjonalne, zwłaszcza w odniesieniu do tematu asymilowania się kultur i wzajemnego przenikania się tego, co ukraińskie i polskie.

Ze względu na charakter i cel rozważań przyjęto założenie o zastosowaniu zróżnicowanej metodologii badawczej, u podstaw której znalazły się następujące metody: historyczna, instytucjonalno-prawna, porównawcza oraz ekstrapolacji. Szczególnie przydatna w całościowym badaniu okazała się także analiza treści, której zostały poddane różne teksty źródłowe, koncepcje dotyczące funkcjonowania mniejszości narodowych, przepisy prawne, a także programy polityczne. Połączenie wszystkich płaszczyzn analizy sprawiło, że niniejsza rozprawa stała się dyskursem na temat ogólnej koncepcji historyczno-społeczno-kulturowych aspektów współpracy Polski i Ukrainy. Dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, wniosków końcowych, bibliografii, załączników oraz wykazu tabel, wykresów i zdjęć.

W wstępie pracy przedstawiono główne zagadnienia, mające charakter wprowadzenia, z uzasadnieniem konieczności i potrzeby realizacji badań. Zawiera on prezentację założeń badawczych, cele, problemy oraz hipotezy analizowane w pracy.

Rozdział pierwszy stanowi prezentację ukraińskiej mniejszości narodowej w systemie polsko-ukraińskich stosunków międzypaństwowych. Został on podzielony na dwa podrozdziały. W podrozdziale pierwszym zwrócono uwagę na kwestie dotyczące życia społeczno-politycznego i kulturowego mniejszości ukraińskiej, która od wielu lat musi zmagać się z różnymi trudnościami. W podrozdziale drugim zwrócono uwagę na funkcjonalność instytucji odpowiedzialnych za właściwe kształtowanie stosunków międzypaństwowych, w tym między innymi na działania podejmowane przez Departament

Spraw Obywatelskich oraz Międzyresortową Komisję ds. Mniejszości Narodowych, która działa przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wskazano w nim również na rozwój uwarunkowań normatywno-prawnych mających na celu udzielenie wsparcia mniejszościom narodowym, a także przedstawiono kwestie dotyczące działań na rzecz wzmocnienia przyjaźni polsko-ukraińskiej. Celem rozdziału było także ukazanie trudnej sytuacji przesiedleńców, jakimi są Ukraińcy, która wynika z faktu, iż środowisko, w którym przyszło im żyć, jest dla nich odmienne po względem kulturowym i społecznościowym.

Tematem rozdziału drugiego stała się problematyka funkcjonowania polskiej mniejszości narodowej w systemie stosunków polsko-ukraińskich. W podrozdziale pierwszym uwaga została skupiona na kwestii funkcjonowania polskiej mniejszości narodowej w etnospołecznej strukturze społeczeństwa ukraińskiego, co oznacza, że analizie poddano zagadnienia dotyczące: struktury społecznej polskiej mniejszości narodowej zamieszkującej teren Ukrainy, jej historycznego rozwoju oraz uwarunkowań, a także procesu powstawania stowarzyszeń narodowo-kulturalnych mniejszości polskiej, który rozpoczął się na Ukrainie już w końcu lat 80-tych XX w. Bardzo ważny w kontekście całego rozdziału okazał się podrozdział dotyczący problemów ukraińskiej Polonii w stosunkach polsko-ukraińskich. Jego celem stała się przede wszystkim analiza polityczno-prawnych podstaw dotyczących zagwarantowania praw mniejszościom narodowym, a także funkcjonowanie organizacji i instytucji, którym głównym zadaniem jest wspieranie rozwoju mniejszości narodowych w Ukrainie, w tym głównie mniejszości polskiej.

W rozdziale trzecim było zbadano stan zjawiska migracji zachodzący pomiędzy Ukrainą a Polską, a także prześledzenie, w jaki sposób rozwiązuje się problemy migracyjne związane z ochroną praw i interesów obywateli obu państw, którzy wyjeżdżają w celu zarobkowym. Szczególną uwagę zwrócono w rozdziale także na kwestie związane z rozwojem współpracy transgranicznej Ukrainy i Polski w zakresie stosunków międzynarodowych. Zagadnienie to jest szczególnie ważne, bowiem wynika z faktu, iż współczesne stosunki międzynarodowe charakteryzują się dość intensywnymi procesami integracyjnymi, a to z kolei świadczy o tym, iż stanowią one potężną dźwignię rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów i dają możliwość zmniejszenia dysproporcji terytorialnych. Jednym z efektów jest utworzenie euroregionów będących przykładem efektywnej współpracy pomiędzy sąsiadującymi ze sobą państwami.

W rozdziale czwartym uwaga została poświęcona problemom dotyczącym współpracy w zakresie polityki kulturalnej pomiędzy Ukrainą a Polską. Przede wszystkim zwrócono uwagę na główne obszary współpracy między Polską a Ukrainą w dziedzinie nauki i edukacji,

podkreślając wagę różnego rodzaju reform, które w mniejszym lub większym stopniu wpłynęły na dynamikę transformacji przestrzeni edukacyjnej. Oprócz płaszczyzny edukacyjnej w rozdziale zwrócono także uwagę na główne obszary współpracy między Polską a Ukrainą w dziedzinie polityki młodzieżowej i sportu oraz kultury i sztuki. Wskazano, z jakimi problemami muszą zmierzyć się oba kraje w zakresie tego rodzaju współpracy. W związku z tą problematyką podkreślono, iż współpraca w dziedzinie kultury między Ukrainą a Polską jest jednym z ważniejszych czynników rozwoju strategicznego partnerstwa, ponieważ dwa sąsiadujące ze sobą narody, Ukrainę i Polskę, od dawna jednoczy podobieństwo języków i kultur, wspólnota tradycji oraz terytorialna i mentalna bliskość.

Tematem piątego rozdziału pracy stała się polityka wizowa i mały ruch graniczny w polsko-ukraińskiej współpracy przygranicznej, co ma swój bezpośredni związek z kwestią dotyczącą masowego rozszerzenia Unii Europejskiej na wschód na początku XXI wieku, co doprowadziło do transformacji granic zewnętrznych Unii Europejskiej. W rozważaniach zwrócono przede wszystkim uwagę na rozwój małego ruchu transgranicznego, a także wprowadzenie „asymetrycznego ruchu wizowego”, co stało się ważnym etapem ukraińsko-polskiej współpracy transgranicznej. W rozdziale tym zwrócono także uwagę na problematykę funkcjonowania infrastruktury przygranicznej, której rozwój bezpośrednio wpływa na procesy migracyjne pogranicza. Jest to szczególnie ważny dla obu państw problem, ponieważ prawidłowy poziom infrastruktury pogranicza to czynnik właściwego funkcjonowania granicy i odpowiednio zorganizowanej obustronnej komunikacji. Ostatnim elementem rozważań stała się kwestia małego ruchu granicznego w polsko-ukraińskiej współpracy transgranicznej i jego rola dla całościowo postrzeganej wymiany wzajemnych kontaktów.

Problematyka zawarta w niniejszej pracy doktorskiej wymagała analizy bogatej, zarówno polskiej, jak i zagranicznej literatury przedmiotu. Rozprawę wieńczy sekcja zawierająca: wnioski końcowe, bibliografię oraz aneksy-załączniki.